

Riihimäen ympäristöpolitiikka "Resurssiviisas Riihimäki 2030"

Hyväksytty:

Elinvoimalautakunta 19.5.2022

Kaupunginhallitus 30.5.2022

Kaupunginvaltuusto 6.6.2022

Sisältö

Johdanto ... 3

Ympäristöpolitiikan linjaukset ... 4

Toimenpide-ohjelma vuosille 2022-2025 ... 9

Tausta ja perustelut ... 32

Johdanto

Ympäristöasioihin panostaminen on ollut Riihimäen kaupungin strateginen valinta jo 1990-luvun alusta lähtien. Pitkäjänteinen työ ympäristön hyväksi on nostanut resurssiviisauden strategiseksi painopisteeksi ja läpileikkaavaksi tekijäksi kaupungin toimintaan.

Riihimäki on kuulunut vuodesta 2017 FISU eli Finnish Sustainable Communities sekä Circwaste-hankkeen edelläkävijäkuntaverkostoihin. Verkostojen painotuksissa on eroavaisuuksia, mutta pohjimmiltaan molemmat tavoittelevat samaa: ekologisesti kestäviä, elinvoimaisia ja kaupunkilaisilleen hyvän elämänlaadun tarjoavia kuntia.

Hallitustenvälinen ilmastopaneeli IPCC on todennut viimeisimmässä raportissaan 9.8.2021, että maapallon keskilämpötila on lähes yksinomaan ihmisen toiminnan vaikutuksesta noussut noin 1,1 °C esiteolliseen aikaan verrattuna. Ilmaston lämpenemisestä johtuvat muutokset ovat ennennäkemättömän laajoja, nopeita ja osin peruuttamattomia. Kasvihuonekaasupäästöjen vähentäminen ja nielujen kasvattaminen ovat keinoja rajoittaa muutoksen voimakkuutta. Hyvä elämänlaatu suomalaisissa kunnissa kulkee käsi kädessä ilmastomuutoksen rajoittamisen ja vaikutusten vähentämisen kanssa. Kovat hellejaksot, rankkasateet ja myrskyt vaikuttavat

negatiivisesti elämään myös Riihimäellä. Laaja tulvariskialue tekee ilmastomuutoksesta erityisen suuren riskin. Positiivisia vaikutuksia puolestaan tuovat monet ilmastomuutoksen torjunnassa keskeiset seikat, kuten monimuotoinen luonto sekä tiivis kaupunkirakenne, jossa palvelut ovat lähellä ja liikkuminen helppoa.

Tätä ympäristöpolitiikkaa kootessa vuosina 2020 - 2021 ympäristötyöhön vaikutti voimakas globaali voima, koronaviruspandemia. Liikkumisen väheneminen, teollisen tuotannon supistuminen, lähiluontomatkailun kasvu, vihreä elvytys ja monet muut asiat ovat nousseet kononapandemian vuoksi esille. Pandemian vaikutus näkyy seurantamittareissa selkeästi mm. liikenteen vähenemisenä, joukkoliikenteen käyttömäärien laskuna sekä kaupungin kiinteistöjen energian ja veden kulutuksen pienenemisenä.

Kaupungin ympäristötyötä linjaavan ympäristöpolitiikan keskeisenä tavoitteena on tukea kaupungin strategiaa ja varmistaa Riihimäen kehittyminen resurssiviisaaksi kaupungiksi.

Ympäristö- politiikan linjaukset

Ympäristöpolitiikan kytkeytyminen kaupungin toimintaan

RIIHIMÄKI

Ympäristöpolitiikka on osa kaupungin strategiaa. Se hyväksytään kaupunginvaltuustossa valtuustokausittain. Ympäristöpolitiikassa esitetyt ympäristöpäämäärät sekä niihin liittyvät tavoitetilat ovat valtuuston vahvistamia sitovia tavoitteita. Se koskee koko kaupunkikonsernia.

Ympäristöpolitiikkaa toteutetaan koko kaupungin kattavan ympäristöjärjestelmän avulla.

Ympäristöpolitiikassa jokaiselle ympäristöpäämäärälle on esitetty tavoitetila vuodelle 2030, jonka saavuttamiseksi on kuluvalle valtuustokaudelle koottu toimenpideohjelma keskeisistä toimenpiteistä. Näiden lisäksi toimialueet ja yksiköt voivat toteuttaa muitakin toimenpiteitä tavoitteeseen pääsemiseksi.

Toimenpiteiden toteuttaminen sisällytetään kaupungin toiminta- ja taloussuunnitteluun. Toimenpiteet valmistellaan toimialueilla vuosittaisen talousarvion ja toimintasuunnittelun yhteydessä. Talousarviossa haetaan tarvittavat määrärahat toimenpiteille.

Resurssiviisaustavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumisesta raportoidaan kaupunginvaltuustolle vuosittain ympäristöraportissa tilinpäätöksen liitteenä.

Vastuu ympäristöpolitiikan toteuttamisesta kuuluu kaikille Riihimäen kaupungin ja tytäryhteisöjen työntekijöille ja luottamishenkilöille.

Ympäristöjärjestelmän toiminta

Tavoitetilä: Resurssiviisas Riihimäki 2030

Riihimäen kaupunki pyrkii toiminnallaan kohti päästöttömyyttä, jätteettömyyttä sekä luonnonvarojen kestäväää kulutusta. Vuonna 2030 Riihimäen kaupunki on resurssiviisas ja hiilineutraali. Fossiiliset energialähteet on korvattu uusiutuvilla. Kulutus on vähentynyt ja luonnonvarojen käyttö siirtynyt neitseellisestä aineksesta uusiomateriaaleihin. Riihimäen kaupunkirakenne on eheä ja tiivis, ja lähipalvelut ovat jalankulkuetäisyydellä. Pyöräily, jalankulku ja joukkoliikenne ovat yleisimmät kulkutavat. Liikkuminen on lähes päästötöntä. Monimuotoinen luonto on lähellä ja helposti saavutettavissa. Elinympäristö on turvallinen, terveellinen ja viihtyisä, ja kannustaa kestävään elämäntapaan. Riihimäkeläiset kantavat vastuuta ympäristöstä omalla toiminnallaan. Riihimäen yritykset edistävät kiertotaloutta toiminnassaan ja kehittävät vähähiilisiä kiertotalousratkaisuja.

*”Finnish Sustainable Communities
eli FISU -verkoston jäsenenä
Riihimäki tavoittelee
päästöttömyyttä, jätteettömyyttä
ja globaalisti kestäväää kulutuksen
tasoa vuonna 2050.”*

Ympäristöpäämäärät 2030

- 1) Hiilineutraali energiantuotanto ja -kulutus
- 2) Kestävä liikkuminen ja ekotehokas kaupunkirakenne
- 3) Luonnonvarojen kestävä kulutus ja kiertotalous
- 4) Monimuotoinen luonto ja viihtyisä elinympäristö
- 5) Vastuullinen riihimäkeläinen

Tavoitetila 2030
ja toimenpide-
ohjelma
vuosille 2022-
2025

Toimenpideohjelman sisältö ja tarkoitus

Toimenpideohjelmaan on koottu kunkin ympäristöpäämäärän

- tavoitetila vuodelle 2030
- seurantamittarit ja niiden tilanne vuonna 2021
- tavoitteisiin liittyvät toimenpiteet, joiden avulla tavoite voidaan saavuttaa
- toimenpiteiden toteuttajatahot aakkosjärjestyksessä

Kunkin ympäristöpäämäärän tavoitetila vuodelle 2030 on valtuuston vahvistama, sitova linjaus, joka otetaan huomioon kaikessa toiminnassa.

Toimenpideohjelman tarkoitus on toimia toimialueille ja tytäryhteisöille ohjaavana listauksena toiminnan suunnittelussa kuluvalle valtuustokaudella. Näiden lisäksi toimialueet ja yksiköt voivat toteuttaa muitakin toimenpiteitä tavoitteeseen pääsemiseksi.

Hiilineutraali energiantuotanto ja - kulutus

Mittari	Tavoite	Tilanne nyt
Kasvihuonekaasupäästöt	80 % vuoden 2007 tasosta: 44 kt CO ₂ -ekv	121 kt CO ₂ -ekv (2020)
Kaupungin kiinteistöjen energiajakauma	Uusiutuvan energian osuus vähintään 75 %	Uusiutuvan energian osuus 67 % (2020)
Kaukolämmön tuotannon energiajakauma	Uusiutuvan energian osuus varavoimasta kasvaa	Varavoima kokonaisuudessaan fossiilista (2020)
Sähkön, lämmön ja veden kulutus kaupungin kiinteistöissä.	Vähenee	Raportoitu ympäristöraportissa 2020
Öljylämmityskiinteistöjen määrä	Ei yhtään	3 kpl
Rakennusluvan saaneiden rakennusten energialuokka	Tilanne paranee	Raportoitu ympäristöraportissa 2020
Katuvalaisimien energiankulutus	Vähenee	Raportoitu ympäristöraportissa 2020

Tavoitetila 2030:

- Riihimäen tavoitteena on hiilineutraalius vuoteen 2030 mennessä. Käytännössä se saavutetaan vähentämällä kasvihuonekaasupäästöjä 80 % vuoden 2007 tasoon verrattuna ja kompensoimalla loput päästöt.
- Riihimäen kaupunki käyttää pääasiallisesti uusiutuvilla energialähteillä tuotettua energiaa. Vuoteen 2030 mennessä uusiutuvan energian osuus kaupungin käyttämästä energiasta on vähintään 75 %. Hajautettu uusiutuvan energian tuotanto on lisääntynyt Riihimäellä. Kaukolämpö, aurinkoenergia, maalämpö ja lämpöpumput ovat uusien rakennusten pääasialliset energianlähteet.
- Energiatehokkuussopimuksen toimenpiteet on toteutettu ja tavoitteet on saavutettu. Fossiilinen erillislämmitys kaupungin omistamissa kiinteistöissä on loppunut. Tehovaihteluita tasataan kysyntäjoustojen ja muiden uusien toimintamallien avulla.
- Riihimäen kaupunki edistää toimillaan yritysten mahdollisuuksia hiilineutraaliin toimintaan ja innovatiivisiin ratkaisuihin.

TAVOITE 2030

TOIMENPIDE 2022 -

TOTEUTTAJATAHOT
AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ

RIIHIMÄKI

Riihimäen tavoitteena on hiilineutraalius vuoteen 2030 mennessä. Käytännössä se saavutetaan vähentämällä kasvihuonekaasupäästöjä 80 % vuoden 2007 tasoon verrattuna ja kompensoimalla loput päästöt.

Riihimäen kaupunki käyttää pääasiallisesti uusiutuvilla energialähteillä tuotettua energiaa. Vuoteen 2030 mennessä uusiutuvan energian osuus kaupungin käyttämästä energiasta on vähintään 75 %. Hajautettu uusiutuvan energian tuotanto on lisääntynyt Riihimäellä. Kaukolämpö, aurinkoenergia, maalämpö ja lämpöpumput ovat uusien rakennusten pääasialliset energialähteet.

Säilytetään uusiutuva sähkö kilpailutuksissa.

Tilakeskus

Aurinkosähkön ja maalämmön hyödyntämistä lisätään kaupungin kiinteistöissä.

Kotikulma, Tilakeskus, Tilat ja Kehitys

Toteutetaan energiakatselmukset kaupungin ja tytäryhteisöiden kiinteistöille.

Kotikulma, Riihimäen Vesi, Tilakeskus, Tilat ja Kehitys

Laaditaan pitkän tähtäimen suunnitelma uusiutuvan energian käytölle (rahoitus, kohteet, muutokset).

Tekninen toimialue

Kaukolämpöverkkoa laajennetaan ja kannustetaan liittymiseen.

Kaukolämpö, Rakennusvalvonta

Lämmöntuotannon varalämpövoiman tuottaminen uusiutuvalla energialla liiketaloudelliset perusteet huomioiden.

Kaukolämpö

Tytäryhteisöt laativat suunnitelman ja askelmerkit hiilineutraaliuteen. Uusiutuva sähkö otetaan myös tytäryhteisöille käyttöön.

Kaikki tytäryhteisöt

Uusiutuvan energian käyttö kirjataan kaupungin uudis- ja korjausrakentamisen hankkeiden ohjeistuksiin. Uimalan saneerauksessa lisätään energiatehokkuutta ja uusiutuvan energian käyttöä.

Tilakeskus

Kannustetaan ja opastetaan yrityksiä ja kuntalaisia uusiutuvan energian käytön lisäämisessä sekä siirtymisessä öljy- ja sähkölämmityksestä kaukolämmön käyttämiseen.

Kaukolämpö, Rakennusvalvonta, Tilakeskus, Tilat ja Kehitys, Viestintä

TAVOITE 2030

TOIMENPIDE 2022 -

TOTEUTTAJATAHOT
AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ

RIIHIMÄKI

Energiatehokkuussopimuksen toimenpiteet on toteutettu ja tavoitteet on saavutettu. Fossiilinen erillislämmitys kaupungin omistamissa kiinteistöissä on loppunut. Tehovaihteluita tasataan kysyntäjoustojen ja muiden uusien toimintamallien avulla.

Toteutetaan Riihimäen energiatehokkuussopimuksen (KETS) 2017-2025 valtuustossa hyväksyttyä toimenpideohjelmää.

Koko kaupunkiorganisaatio

Öljylämmityskohteisiin suunnitellaan toteutus ja korvataan öljy kaukolämmöllä tai uusiutuvilla energiamuodoilla.

Tilakeskus

Pyritään pienempään jäähdytystarpeeseen kuumilla säillä, esim. rakennusten sijoittelulla, varjostavalla kasvillisuudella ja viherkatoilla.

Kaavoitus, Tilakeskus

Kysyntäjouston käyttöönotto

Kaukolämpö, Kotikulma, Riihimäen Vesi, Tilakeskus

Kaukolämmön varastointiratkaisuja selvitetään

Kaukolämpö

Riihimäen kaupunki edistää toimillaan yritysten mahdollisuuksia hiilineutraaliin toimintaan ja innovatiivisiin ratkaisuihin.

Toteutetaan Fortumin aiesopimuksen mukaisia toimia ja kehitetään vastaavia hiilineutraaliuteen tähtääviä toimintatapoja muidenkin yritysten kanssa.

Elinvoima, Hallinto- ja konsernipalvelut, Tilat ja Kehitys, Tekninen toimialue

Ekotehokas kaupunkirakenne ja kestävä liikkuminen

Mittari	Tavoite	Tilanne nyt
Asukkaiden osuus 3 km säteellä rautatieasemasta	95 %	94 % (2020)
Maankäytön kasvihuonekaasupäästöt ja hiilitase	Maankäytöstä aiheutuvien päästöjen määrä kompensoitu	Seurantaa kehitetään
Liikenteen päästöt	50 % vähennys 2008-2030	30 % vähennys 2008-2019
Henkilöautojen määrä asukasta kohden	Alhainen valtakunnallisesti	Autoa/1000 asukasta: Riihimäellä 633, Suomessa 1251
Jalankulun ja pyöräilyn osuus kulkutapajakaumassa	50 %	28 % (2016)
Kaupungin henkilöstön oman auton käyttö	Vähenee	271 000 km (2020)
Paikallisliikenteen käyttö	60 % kasvu 2011-2030	27% kasvu 2011-2019 (2020 ei vertailukelpoinen)
Kaupunkipyörien määrä ja käyttöaste	Kasvaa	Kaupunkipyöriä ollut 60 kpl 2020-2021

Tavoitetila 2030:

- Riihimäen yhdyskuntarakenne on säilynyt eheänä ja tiiviinä. Vähintään 95 % asukkaista asuu alle kolmen kilometrin säteellä rautatieasemasta. Lähipalvelut ovat jalankulkuetäisyydellä.
- Maankäytöstä aiheutuvien kasvihuonekaasupäästöjen määrä on vähäinen ja kompensoituu maaperän nieluilla tai muilla kompensatoratkaisuilla. Kaavoituksessa ja maankäytön suunnittelussa kiinnitetään erityistä huomiota resurssiviisaan kaupunkirakenteen muodostamiseen.
- Rakentaminen on ilmastonkestävää ja materiaalitehokasta. Puurakentamista suositaan.
- Liikenne on vähäpäästöistä ja sujuvaa. Tieliikenteen kasvihuonekaasupäästöt kaupungin kaduilla ja teillä ovat vähentyneet 50 % vuoden 2008 tasosta. Ajoneuvojen määrä/asukas on valtakunnallisesti tarkasteltuna alhainen. Infrastruktuuri tukee sekä sähköautojen että biopolttoaineiden kasvavaa käyttöä. Liikenteestä aiheutuvat ilmansaaste-, pöly- ja meluhaitat ovat vähäiset ja ilmanlaatu on hyvä.
- Kaupungin ajoneuvot ja paikallisliikenteen ajoneuvot ovat vähäpäästöisiä.
- Jalankulku ja pyöräily ovat kulkumuotoina suosittuja, reitit ovat yhtenäisiä ja ympäristö houkuttelee liikkumaan. Kulkutapajakaumassa jalankulun ja pyöräilyn osuus on kasvanut 50 %:iin. Kaupungin keskusta on kehittynyt jalankulku- ja pyöräilypainotteiseksi.
- Kaupungissa on omaksuttu resurssiviisaat liikkumisen tavat. Eri ryhmien esteettömän liikkumisen mahdollisuudet on turvattu.
- Matkaketjut ovat sujuvia ja tarjolla on ajoneuvojen yhteiskäyttöratkaisuja. Paikallisliikenteen matkojen määrä on kasvanut 60 % vuodesta 2011 vuoteen 2030. Joukkoliikenne on palvelutasoltaan hyvä ja kattavuudeltaan laaja. Uusilla asuinalueilla on paikallisliikenneyhteys alueen valmistuttua. Tiheä junaliikenne palvelee luotettavasti.

TAVOITE 2030	TOIMENPIDE 2022 -	TOTEUTTAJATAHOT AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ
Riihimäen yhdyskuntarakenne on säilynyt eheänä ja tiiviinä. Vähintään 95 % asukkaista asuu alle kolmen kilometrin säteellä rautatieasemasta. Lähipalvelut ovat jalankulkuetäisyydellä.	Rakentaminen ohjataan asemakaava-alueille ja säilytetään tiivis kaupunkirakenne. Hajarakentamista ohjataan suunnittelutarveratkaisuilla. Asemakaava-alueiden suunnittelussa huomioidaan kaukolämpöverkon rakentaminen. Tiivistämisessä huomioidaan ekologisen kompensaation tarve, viheralueiden säilyttäminen ja tila hulevesien hallinnalle.	Kaavoitus, Maankäyttö, Rakennusvalvonta
Maankäytöstä aiheutuvien kasvihuonekaasupäästöjen määrä on vähäinen ja kompensoituu maaperän nieluilla tai muilla kompensoitoratkaisuilla. Kaavoituksessa ja maankäytön suunnittelussa kiinnitetään erityistä huomiota resurssiviisaan kaupunkirakenteen muodostamiseen.	Uusien alueiden toteutukseen nostetaan esille ja luodaan edellytyksiä jakamistalouden ja ekologisen asumisen toteutumiseksi.	Kaavoitus, Maankäyttö, Rakennusvalvonta, Tekninen toimialue
	Kaupunkiympäristön suunnittelulla mahdollistetaan ja edistetään kestäviä elämäntapoja sekä huomioidaan lähiluonnon ja luonnon monimuotoisuuden merkitys asumisen vetovoimatekijöinä. Sini-viherkerrointa pilotoidaan ja otetaan käyttöön keskusta-alueelle.	Kaavoitus, Maankäyttö, Rakennusvalvonta, Tekninen toimialue
	Uuden lasten- ja nuortentalon suunnitteluun otetaan kunnianhimoiset kestävän kehityksen/rakentamisen mukaiset tavoitteet.	Rakennusvalvonta, Tekninen toimialue, Tilakeskus
	Kiinteistöjen ja tilojen käyttöastetta lisätään.	Tilakeskus
	Toteutetaan positiivista viestintää ympäristönäkökohtien ja toimenpiteiden toteutumisen tuomien hyvien asioiden kautta.	Viestintä, Koko kaupunkiorganisaatio
	Suunnittelu- ja rakentamiskilpailuihin lisätään ympäristötehokkuusvaatimus.	Kaavoitus, Tilakeskus

TAVOITE 2030	TOIMENPIDE 2022 -	TOTEUTTAJATAHOT AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ
Rakentaminen on ilmastokestävää ja materiaalitehokasta. Puurakentamista suositaan.	Mahdollistetaan ja edistetään rakentamisen ekologisuutta.	Kaavoitus, Rakennusvalvonta, Tekninen toimialue
	Suositaan puurakentamista.	Elinvoima, Kaavoitus, Kotikulma, Tilakeskus, Tilat ja Kehitys
	Edistetään rakentamisessa uusiomateriaalien hyödyntämistä ja uusimpien teknologioiden mukaisia energiatehokkuusratkaisuja.	Kaavoitus, Kotikulma, Tekninen toimialue, Tilakeskus, Tilat ja Kehitys
	Tulvariskiä hallitaan esim. viheralueita lisäämällä ja luonnonmukaisilla hulevesien hallintaratkaisulla sekä noudattamalla Vantaanjoen tulvariskien hallintasuunnitelmaa.	Kaavoitus, Tekninen toimialue
Liikenne on vähäpäästöistä ja sujuvaa. Tieliikenteen kasvihuonekaasupäästöt kaupungin kaduilla ja teillä ovat vähentyneet 50 % vuoden 2008 tasosta. Ajoneuvojen määrä/asukas on valtakunnallisesti tarkasteltuna alhainen. Infrastruktuuri tukee sekä sähköautojen että biopolttoaineiden kasvavaa käyttöä. Liikenteestä aiheutuvat ilmansaaste-, pöly- ja meluhaitat ovat vähäiset ja ilmanlaatu on hyvä.	Mahdollistetaan ja lisätään biokaasun ja sähkön latauspisteitä sekä biopolttoaineiden tankkauspaikkoja noudattaen pysäköintiohjelman linjauksia.	Kaavoitus, Kotikulma, Maankäyttö, Tekninen toimialue
	Laaditaan kestävä liikunnan ohjelma ja toteutetaan sen toimenpiteitä.	Tekninen toimialue, Koko kaupunkiorganisaatio
	Toteutetaan meluntorjuntatoimenpiteitä ja huomioidaan meluntorjunta myös eri suunnitteluvaiheissa.	Kaavoitus, Tekninen toimialue
	Hiekoitushiekka poistetaan keväisin tehokkaasti ja ilmanlaatua heikentämättä	Tekninen toimialue
	Päivitetään ilmanlaatuselvitys	Ympäristönsuojelu

TAVOITE 2030	TOIMENPIDE 2022 -	TOTEUTTAJATAHOT AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ
<p>Jalankulku ja pyöräily ovat kulkumuotoina suosittuja, reitit ovat yhtenäisiä ja ympäristö houkuttelee liikkumaan. Kulkutapajakaumassa jalankulun ja pyöräilyn osuus on kasvanut 50 %:iin. Kaupungin keskusta on kehittynyt jalankulku- ja pyöräilypainotteiseksi.</p>	<p>Selvitetään pyöräily- ja jalankulkuverkoston yhtenäisyys sekä toteutetaan toimenpiteitä sen parantamiseksi.</p>	<p>Kaavoitus, Tekninen toimialue</p>
	<p>Koulujen ja toimistorakennusten pyöräpysäköinti kehitetään turvalliseksi ja sääsuojatuksi. Lisätään runkolukittuja, turvallisia ja sääsuojattuja pyöräsäilytyspaikkoja.</p>	<p>Tekninen toimialue</p>
	<p>Kevyen liikenteen verkkoa kehitetään ja perusparannetaan pyöräilyyn innostavaksi. Katujen kunnossapidossa ja talvireiteissä huomioidaan pyöräily ja kävely.</p>	<p>Tekninen toimialue</p>
	<p>Toteutetaan positiivista viestintää jalankulku- ja pyöräilypainotteisuuden hyvistä puolista.</p>	<p>Viestintä, Koko kaupunkiorganisaatio</p>
<p>Kaupungissa on omaksuttu resurssiviisaat liikkumisen tavat. Eri ryhmien esteettömän liikkumisen mahdollisuudet on turvattu.</p>	<p>Kaupungin matkustussääntö uusitaan siten, että vähennetään autoilua ja lisätään joukkoliikenteen, pyöräilyn ja kävelyn osuutta. Luodaan paikallisliikenteeseen veloituseton bussilippu kaupungin työntekijöille.</p>	<p>Hallinto- ja konsernipalvelut</p>
	<p>Hankitaan virkasähköpyörät käyttöön kaupungin toimipisteisiin.</p>	<p>Hallinto- ja konsernipalvelut, Elinvoima, Sivistys ja Osaaminen, SOTE, Tekninen toimialue</p>
	<p>Varmistetaan kunnolliset sosiaalityöt ja vaatteiden kuivatusmahdollisuus henkilökunnalle kaikkiin kaupungin toimipisteisiin.</p>	<p>Tilakeskus</p>
	<p>Otetaan käyttöön koko kaupungin henkilöstölle työsuohdepyöräetä.</p>	<p>Hallinto- ja konsernipalvelut</p>
	<p>Edistetään esteettömyyttä ja liikkumisen saavutettavuutta.</p>	<p>Kaavoitus, Rakennusvalvonta, Tekninen toimialue</p>
<p>Varmistetaan etätyö aidoksi ja hyväksyttäväksi vaihtoehdoksi lähityölle myös koronan jälkeen sekä toimintaperiaatteiden luominen</p>	<p>Hallinto- ja konsernipalvelut, Koko kaupunkiorganisaatio</p>	

TAVOITE 2030	TOIMENPIDE 2022 -	TOTEUTTAJATAHOT AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ
Kaupungin ajoneuvot ja paikallisliikenteen ajoneuvot ovat vähäpäästöisiä.	Laaditaan suunnitelma päästöttömään joukkoliikenteeseen 2030 ja toteutetaan sitä.	Tekninen toimialue
	Kaupungin ajoneuvoihin otetaan käyttöön vähäpäästöiset polttoaineet.	Tekninen toimialue
	Kaupungin ajoneuvot muutetaan vähäpäästöisiksi sitä mukaa kun kalustoa uusitaan	Tekninen toimialue
Matkaketjut ovat sujuvia ja tarjolla on ajoneuvojen yhteiskäyttöratkaisuja. Paikallisliikenteen matkojen määrä on kasvanut 60 % vuodesta 2011 vuoteen 2030. Joukkoliikenne on palvelutasoltaan hyvä ja kattavuudeltaan laaja. Uusilla asuinalueilla on paikallisliikenneyhteys alueen valmistuttua. Tiheä junaliikenne palvelee luotettavasti.	Muunnetaan kaupungin operatiivisen toiminnan ulkopuolinen pyörä- ja autokalusto yhteiskäyttöiseksi.	Tekninen toimialue
	Varmistetaan yhteiskäyttöautoille ilmaiset parkkipaikat asemalle ja muihin solmukohtiin.	Hallinto- ja konsernipalvelut, Tekninen toimialue
	Säilytetään maksuton liityntäpysäköinti.	Elinvoima, Hallinto- ja konsernipalvelut, Tekninen toimialue
	Paikallisliikenteen palvelutasoa nostetaan. Kannustetaan ja neuvotaan kaupunkilaisia paikallisliikenteen ja palveluliikenteen käytössä.	Tekninen toimialue, Viestintä
	Edistetään yhteistä lippujärjestelmää kaikkiin joukkoliikennevälineisiin. Otetaan käyttöön edullisempi paikallisliikenteen bussilippu junalla tai pitkänmatkan bussilla kulkijoille.	Tekninen toimialue, Hallinto- ja konsernipalvelut
	Parannetaan kaupunkipyöräjärjestelmän palvelutasoa lisäämällä pyörä- ja asemamäärää sekä saavuttamaan koko asemakaavoitettu kaupunkialue. Järjestelmän kokonaispyörämäärässä tavoitellaan sähköavusteisten pyörien osuuden olevan noin 1/3.	Tekninen toimialue
	Toimitaan aktiivisesti yhteistyössä VR:n ja radan varren kaupunkien kanssa junayhteyksien parantamisen puolesta.	Elinvoima, Hallinto- ja konsernipalvelut
Edistetään pysäköintisovellusten ja vapaiden pysäköintipaikkojen näyttöjen hyödyntämistä kaupungissa.	Hallinto- ja konsernipalvelut, Tekninen toimialue	

Luonnonvarojen kestävä kulutus ja kiertotalous

Mittari	Tavoite	Tilanne nyt
Vesijohtoverkoston pumpattu vesi, vuotovesi ja vuotoprosentti	Vähenee	Vuotoprosentti 11,7 % (2020)
Hankintojen ympäristökriteerin käytön osuus kaikista hankinnoista	100%	57 % keskitetyistä hankinnoista (2020)
Sekajätteen ja biojätteen määrä	Jätteettömyys 2050	Raportoitu ympäristöraportissa 2020
Kotitalousjätteen kierrätysaste	Kotitalouksien kierrätysaste on 65 % vuonna 2030	36 % (2019)
Paperinkulutus kaupungin toiminnassa	Vähenee	Raportoitu ympäristöraportissa 2020
Kierrätyskeskuksen asiakasmäärä ja myytyjen tavaroiden määrä	Kasvaa	Raportoitu ympäristöraportissa 2020
Tilojen käyttöaste	Kasvaa	Seurantaa kehitetään
Jätevedenpuhdistamon puhdistusvaatimusten täytyminen	Ympäristöluvan lupaehdot täyttävä toiminta	Raportoitu ympäristöraportissa 2020

Tavoitetila 2030:

- Riihimäki on resurssiviisas kaupunki. Riihimäen luonnonvarat ovat säilyneet monipuolisina ja elinvoimaisina sekä maisema-arvoiltaan ja virkistyskäytöltään laadukkaina.
- Kaikki kaupungin hankinnat ovat kestäväällä tasolla ja niissä huomioidaan tuotteen tai palvelun koko elinkaaren aikaiset ympäristö-, ilmasto- ja energiavaikutukset.
- Riihimäellä syntyvien jätteiden määrä on valtakunnallisesti vähäinen. Tuotteiden uusiokäyttö ja korjaus ovat arkipäivää ja niihin on tarjolla paljon mahdollisuuksia. Materiaalien lajittelu ja kierrätys toimii tehokkaasti. Kotitalousjätteen kierrätysaste on 65 %.
- Tilojen käyttö on joustavaa ja tehokasta
- Kaupungin toiminnasta ei aiheudu merkittäviä ympäristöhaittoja. Kuormitus ympäristöön on vähäistä ja hallittua. Pohjavesiä suojelemalla on turvattu riihimäkeläisille puhdas juomavesi. Jätevesien puhdistus ja ravinteiden kierrätys on tehokasta.

TAVOITE 2030
TOIMENPIDE 2022 -
**TOTEUTTAJATAHOT
AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ**

Riihimäki on resurssiviisas kaupunki. Riihimäen luonnonvarat ovat säilyneet monipuolisina ja elinvoimaisina sekä maisema-arvoiltaan ja virkistyskäytöltään laadukkaina.

Selvitetään kaupungin hiilitase (hiilinielut/-varastot ja –päästöt) sekä päästökompensaatiotarve ja mahdolliset tavat. Huolehditaan hiilivarastojen säilymisestä ja kasvattamisesta sekä hiilinieluista kaikessa toiminnassa.

Kaavoitus, Maankäyttö, Tekninen toimialue, Ympäristönsuojelu

Päivitetään Resurssiviisauden ja kiertotalouden tiekartta vuosittain ja vakiinnutetaan sekä laajennetaan kiertotalousryhmän toimintaa.

Tilat ja Kehitys, Ympäristönsuojelu

Laaditaan ja otetaan käyttöön uusiomaa-ainesten ja Riihimäen kaivumaiden hyödyntämisen kehittämissuunnitelma ja laaditaan periaatteet kiertotalouden soveltamiseksi maarakentamisessa.

Elinvoima, Tekninen toimialue

Uusiomaa-ainesten käyttöä lisätään kaupungin väylä- ym. hankkeissa.

Tekninen toimialue

Kaupunkilaisille järjestetään puutarhajätteen ja pienten maa-ainekuormien vastaanotto.

Tekninen toimialue, (Kiertokapula)

Kehitetään RiiCycle -klusteria ja yritysysteistyötä hiilineutraaliuden ja kiertotalouden kannalta.

Elinvoima, Tilat ja Kehitys

Hyödynnetään digitalisaation mahdollisuudet saavutettavuus huomioiden kaikessa kaupungin toiminnassa, esim. sähköinen asiointi ja arkistointi.

Hallinto- ja konsernipalvelut, Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt

Haetaan rahoitusta kehityshankkeisiin, joissa tavoitteena on kiertotalouden, hiilineutraaliuden ja resurssiviisauden edistäminen. Hankkeet toteutetaan kaupungin, oppilaitosten ja elinkeinoelämän kanssa monialaisessa yhteistyössä.

Hankekeskus, Robottiikkakampus, Koko kaupunkiorganisaatio

TAVOITE 2030	TOIMENPIDE 2022 -	TOTEUTTAJATAHOT AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ
	Vähennetään punaista lihaa ja lisätään kasvisruuan tarjontaa kouluissa ja päiväkodeissa. Huomioidaan ruokatarjonnan kestävyys ja hyödynnetään satokausikasviksia.	Ruokapalvelut
	Kaupungin järjestämissä tilaisuuksissa ja kokouksissa tarjoillaan mahdollisimman lähellä tuotettua kasvisruokaa.	Hallinto- ja konsernipalvelut, Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt
	Ympäristönäkökulma huomioidaan kaikissa kaupungin hankinnoissa.	Tekninen toimialue, Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt
	Tarjouspyyntöjen hankintakriteeristön ympäristövaatimuksia kehitetään (ympäristö, ilmasto, kiertotalous). Tuotteiden kestävyttä edistäviä kriteereitä lisätään kaupungin hankintoihin.	Hallinto- ja konsernipalvelut, Tekninen toimialue, Ympäristönsuojelu, Koko kaupunkiorganisaatio
Kaikki kaupungin hankinnat ovat kestäväällä tasolla ja niissä huomioidaan tuotteen tai palvelun koko elinkaaren aikaiset ympäristö-, ilmasto- ja energiavaikutukset.	Lisätään purku- ja rakennusurakoihin kierrätysvaatimus ja kehitetään toteutumisen seurantaa.	Kaukolämpö, Kotikulma, Riihimäen Vesi, Tilakeskus, Tilat ja Kehitys
	Suositetaan Reilun kaupan tuotteita Reilun kaupan kaupungin kriteeristön mukaisesti sekä muita ympäristömerkittyjä ja –sertifioituja tuotteita.	Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt
	Kaupungin oman rakentamisen, korjaamisen ja purkamisen ympäristövaikutuksia seurataan ja vähennetään.	Kotikulma, Kaukolämpö, Riihimäen Vesi, Tekninen toimialue, Tilat ja Kehitys
	Rakennusmateriaalien elinkaari, kierrätettävyyden ja uudelleen käytettävyyden huomioidaan suunnittelussa.	Kotikulma, Kaukolämpö, Riihimäen Vesi, Tekninen toimialue, Tilat ja Kehitys
	Varmistetaan toimistokalusteiden ja muiden kalusteiden tehokkaampi kierto sekä hankkiminen ensisijaisesti käytettynä ja korjaaminen	Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt
	Kiertonet-sivustoa sekä muita vastaavia kanavia hyödynnetään käytöstä poistettujen tavaroiden kierrätyksessä.	Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt

TAVOITE 2030

TOIMENPIDE 2022 -

TOTEUTTAJATAHOT
AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ

Riihimäellä syntyvien jätteiden määrä on valtakunnallisesti vähäinen. Tuotteiden uusiokäyttö ja korjaus ovat arkipäivää ja niihin on tarjolla paljon mahdollisuuksia. Materiaalien lajittelu ja kierrätys toimii tehokkaasti. Kotitalousjätteen kierrätysaste on 65 %.	Jätteiden syntymistä ehkäistään kaupungin toiminnassa.	Koko kaupunkiorganisaatio, Tytär-yhteisöt
	Otetaan käyttöön ruokahävikin vähentämissovellus ja tehdään vähentämistoimenpiteitä ateriapalveluissa. Vahvistetaan yhteistyötä toimipaikkojen, koulujen ja päiväkotien ruokalijoiden määrän ilmoittamisessa, jolloin ruokahävikin määrä vähenee.	Ruokapalvelut, Sivistys ja Osaaminen
	Lisätään yhteistyötä kauppojen kanssa hävikkiruuan hyödyntämiseksi (esim. hävikkiruokaa ruokakaupoilta nuorisotaloille iltatoimintaan, kotitalouden tunneille kouluihin, työväenopiston kursseille, Yhteinen pöytä -toiminnalle).	Koko kaupunkiorganisaatio, Tytär-yhteisöt
	Laajennetaan kirjaston tavaralainaamaa (esim. soittimet, retkeily, käsityöt, puutyöt) ja lisätään tuotevalikoimaa soveltuvista kierrätyskeskuksen lahjoitustavaroista.	Kierrätyskeskus, Kirjasto, Liikunta- ja Hyvinvointikeskus, Ympäristönsuojelu
	Jätteiden lajitteluohjeistusta ja tietoutta jätteen vähentämisestä lisätään mm. sosiaalisen median kautta.	Viestintä, Ympäristönsuojelu, (Kiertokapula)
	Lisätään roskiksia ympäri kaupunkia. Kehitetään lajittelua myös ulkoroskiksissa.	Tekninen toimialue
	Lisätään Siisti Riksu -tapahtumia ja tiedotusta.	Ympäristönsuojelu, Koko kaupunkiorganisaatio, Tytär-yhteisöt
	Poistetaan sekajäteroskikset toimistohuoneista. Toimistohuoneissa syntyvät jätteet ohjataan viemään lajittelupisteisiin, joiden määrä ja sijainti varmistetaan.	Siivouspalvelut, Tilakeskus
	Rakennusten muuntojoustavuutta lisätään.	Tilakeskus, Tilat ja Kehitys
Lisätään julkisten tilojen yhteiskäyttöä virka-ajan ulkopuolella. Kehitetään varausjärjestelmä ja -käytännöt.	Tilakeskus, Tytär-yhteisöt	
Toimitilaohjelman toteuttamisessa huomioidaan ympäristönäkökulma.	Tilakeskus	
Vakiinnutetaan etätö keskeiseksi työtavaksi, jonka myötä tilatarve vähenee.	Koko kaupunkiorganisaatio, Tytär-yhteisöt	
Tilojen käyttö on joustavaa ja tehokasta		

TAVOITE 2030

TOIMENPIDE 2022 -

TOTEUTTAJATAHOT
AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ

Kaupungin toiminnasta ei aiheudu merkittäviä ympäristöhaittoja. Kuormitus ympäristöön on vähäistä ja hallittua. Pohjavesiä suojelemalla on turvattu riihimäkeläisille puhdas juomavesi. Jätevesien puhdistus ja ravinteiden kierrätys on tehokasta.

Lasketaan kaupungin omistamien kiinteistöjen ympäristökuorma ja sitoutetaan tekemään toimenpiteitä sen vähentämiseksi.

Tilakeskus

Kaupungin toiminnasta aiheutuvat riskit ja ympäristövaikutukset tunnistetaan ja niitä vähennetään määrätietoisesti.

Koko kaupunkiorganisaatio,
Tytäryhteisöt

Huomioidaan ympäristönäkökulmat maanhankinnassa ja vähennetään pilaantuneiden maa-alueiden määrää.

Maankäyttö

Kehitetään ravinteiden kierrätystä jätevesistä.

Riihimäen Vesi

Hulevesien hallinnan suunnittelussa ja toteutuksessa huomioidaan lisääntyneet rankkasateet.

Kaavoitus, Tekninen toimialue

Kestävän kehityksen tavoitteet kirjataan (kärki)hankkeisiin konkreettisina, hankekohtaisina sisältöinä.

Hankekeskus, Kärkihankkeiden vastuutahot, Koko kaupunkiorganisaatio

Pohjaveden suojelusuunnitelman toimenpiteitä toteutetaan ja pohjaveden suojelu huomioidaan kaikessa toiminnassa. Pohjaveden suojelusuunnitelma päivitetään.

Riihimäen Vesi, Tekninen toimialue,
Ympäristönsuojelu, Koko kaupunkiorganisaatio,
Tytäryhteisöt

Hyödynnetään Fisu- ja Circwaste -verkostojen työtä kaikilla toimialueilla: vertaistukea, viestintää, tietoa.

Koko kaupunkiorganisaatio,
Tytäryhteisöt

Kehitetään ympäristövaikutusten arviointia osana kaupungin päätöksentekoa.

Hallinto- ja konsernipalvelut, Koko kaupunkiorganisaatio,
Tytäryhteisöt

Monimuotoinen luonto ja viihtyisä elinympäristö

Mittari	Tavoite	Tilanne nyt
Suojeltujen luontotyyppien ja luonnonsuojelualueiden pinta-ala	4 %	2,1 % (2020)
Saneerattujen jätevesiviemäreiden ja rakennettujen sadevesiviemäreiden määrä	Kasvaa	Raportoitu ympäristöraportissa 2020
Ympäristön tila	Hyvä tila	Raportoitu Ympäristön tila – raportissa 2017
Hoidetun ulkoiluverkoston reittien pituus	Kasvaa	Seurantaa kehitetään
Sini-viherkerroin	Seurantaa kehitetään	Seurantaa kehitetään

Tavoitetila 2030:

- Riihimäellä on terveellinen, turvallinen, viihtyisä ja luontoarvoiltaan rikas elinympäristö. Monimuotoinen luonto on lähellä ja lähiluonto on saavutettavissa kävellen ja esteettömästi.
- Ekologisesti tai virkistyskäytön kannalta merkittävät yhtenäiset luontoalueet ja yhteydet ovat säilyneet pirstoutumattomina. Ekosysteemipalvelunäkökulma on huomioitu kaikilla suunnittelun tasoilla. Kaupunkiluonto on elinvoimaista, monimuotoista ja viherverkko on toimiva. Kaupunkiluonto tarjoaa helposti saavutettavia hiljaisuuden kokemuksia.
- Luonnonvaroja käytetään kestävästi. Kaupungin metsiä on hoidettu jatkuvan kasvatuksen periaatteella. Metsien hoidossa on huomioitu luonnon monimuotoisuus, virkistysarvojen säilyminen sekä metsien rooli hiilinieluna. Suot on ennallistettu. Hiilinieluja on vahvistettu.
- Arvokkaiden ja herkkien luontokohteiden monimuotoisuus on turvattu. Arvokkaimmat luontokohteet on suojeltu. Luonnonsuojelualueiden pinta-ala on kasvanut 4 %:iin kokonaismaa-alasta.
- Pintavesien ekologinen tila on hyvä. Vesiensuojelutoimin on parannettu vesien laatua ja virkistysarvoa. Vantaanjoesta on kehittynyt viihtyisä ympäristöelementti ja lähiluontokohde.
- Ilmastonmuutoksen vaikutukset Riihimäen kaupungin toimintoihin on tunnistettu ja niihin on varauduttu. Ilmastonmuutokseen varautuminen on huomioitu myös viheralueiden riittävydessä. Hulevedet hallitaan pääsääntöisesti kiinteistöillä ja luonnonmukaisilla ratkaisuilla.
- Ulkoiluverkon toimivuus, reittien jatkuvuus ja ulkoiluolosuhteet ovat hyvällä tasolla ja kattavat ja niissä on huomioitu esteettömyys.
- Ympäristön tila Riihimäellä on säilynyt hyvänä.

TAVOITE 2030	TOIMENPIDE 2022 -	TOTEUTTAJATAHOT AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ
<p>Riihimäellä on terveellinen, turvallinen, viihtyisä ja luontoarvoiltaan rikas elinympäristö. Monimuotoinen luonto on lähellä ja lähiluonto on saavutettavissa kävellen ja esteettömästi.</p>	<p>Vahvistetaan luonnon monimuotoisuutta maankäytössä ja suunnittelussa.</p>	<p>Kaavoitus, Maankäyttö, Tekninen toimialue</p>
	<p>Virkistysalueverkoston yhtenäisyydestä huolehditaan.</p>	<p>Kaavoitus, Tekninen toimialue</p>
	<p>Istutetaan kukkapeltoja, joissa pölyttäjät viihtyvät. Asennetaan hyönteishotelleja ja lahopuutarhoja.</p>	<p>Sivistys ja Osaaminen, Tekninen toimialue</p>
	<p>Otetaan julkisen taiteen hankinnoissa huomioon ympäristötaiteen ja biotaiteen mahdollisuudet.</p>	<p>Kulttuuri- ja tapahtumapalvelut, Taidetyöryhmä RITA</p>
	<p>Edistetään kaupunkiviljelyä (esim. viljelypalstat tai -laatikot) kaupungin eri alueilla. Tuetaan ja kannustetaan hyötykasvipuutarhojen perustamista asuinalueittain. Opastetaan luonnonkasvien keräämisessä.</p>	<p>Kaavoitus, Tekninen toimialue, Viestintä, Ympäristönsuojelu</p>
<p>Luonnonvaroja käytetään kestävästi. Kaupungin metsiä on hoidettu jatkuvan kasvatuksen periaatteella. Metsien hoidossa on huomioitu luonnon monimuotoisuus, virkistysarvojen säilyminen sekä metsien rooli hiilinieluna. Suot on ennallistettu. Hiilinieluja on vahvistettu.</p>	<p>Ennallistetaan kaupungin omistamia suoalueita. Turvataan soiden säilyminen.</p>	<p>Kaavoitus, Maankäyttö, Tekninen toimialue</p>
	<p>Ylläpidetään hiilivarastoja ja suositaan nieluja kasvattavia ratkaisuja kaupungin viheralueilla, soilla ja metsissä.</p>	<p>Kaavoitus, Tekninen toimialue</p>
	<p>Kaupungin metsiä hoidetaan huomioiden monimuotoisuus, luontoarvot ja virkistysarvot ensisijaisesti jatkuvan kasvatuksen menetelmiä hyödyntäen.</p>	<p>Tekninen toimialue</p>
	<p>Huolehditaan pohjaveden suojelusta suojelusuunnitelman mukaisesti ja turvataan pohjaveden hyvä laatu.</p>	<p>Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt</p>

TAVOITE 2030

TOIMENPIDE 2022 -

TOTEUTTAJATAHOT
AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ

Ekologisesti tai virkistyskäytön kannalta merkittävät yhtenäiset luontoalueet ja yhteydet ovat säilyneet pirstoutumattomina. Ekosysteemipalvelunäkökulma on huomioitu kaikilla suunnittelun tasoilla. Kaupunkiluonto on elinvoimaista, monimuotoista ja viherverkko on toimiva. Kaupunkiluonto tarjoaa helposti saavutettavia hiljaisuuden kokemuksia.

Kaupungin omistamat joutomaat määritellään, jonka jälkeen niitä muutetaan metsiksi tai niityiksi (hiilivarasto- ja/tai biodiversiteettialueiksi) asiantuntijan suositusten mukaan.

Maankäyttö, Tekninen toimialue

Edistetään laajojen yhtenäisten metsäalueiden ja ekologisten yhteyksien syntyä ja säilymistä. Mahdollistetaan ekologinen yhteys moottoritien ylitse/alitse ja varmistetaan yhteydet muissa tunnistetuissa kohteissa.

Kaavoitus, Maankäyttö, Tekninen toimialue

Sini-viherkerroin otetaan käyttöön, lisätään kaupunkivihreän määrää ja toteutetaan viherkattoja.

Kaavoitus, Tekninen toimialue

Jatketaan vieraslajitorjuntaa myös Viekas-hankkeen jälkeen.

Tekninen toimialue,
Ympäristönsuojelu

Selvitetään ekologisen kompensaation mahdollisuus kaavoitus- ja rakennushankkeessa.

Kaavoitus, Maankäyttö, Tekninen toimialue, Ympäristönsuojelu

Toteutetaan liikennevihreä myös ketoina/niittyinä.

Tekninen toimialue

Tavoitteellisesti luodaan keskustan ytimeen vehreyttä ja pyritään pois asfaltti-/betonimiljööstä. Suunnitellaan kaupunkibulevardit tai viherkadut, joiden avulla onnistuu myös hulevesien hallinta.

Kaavoitus, Tekninen toimialue

Toteutetaan viherkattoja uudisrakennuksissa ja tutkitaan niiden soveltuvuutta myös olemassa oleviin rakennuksiin. Asennetaan viherseiniä sisätiloihin.

Tilakeskus

Nostetaan hallitun hoitamattomuuden arvostusta ja sovelletaan sitä käytännössä.

Tekninen toimialue, Viestintä

Viheralueohjelman toimenpiteiden toteuttaminen.

Koko kaupunkiorganisaatio,
Tytäryhteisöt

Toteutetaan Vahteriston hoitosuunnitelman toimenpiteitä.

Tekninen toimialue

TAVOITE 2030	TOIMENPIDE 2022 -	TOTEUTTAJATAHOT AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ
<p>Arvokkaiden ja herkkien luontokohteiden monimuotoisuus on turvattu. Arvokkaimmat luontokohteet on suojeltu. Luonnonsuojelualueiden pinta-ala on kasvanut 4 %:iin kokonaismaa-alasta.</p>	<p>Laaditaan luonnonsuojeluohjelma ja toteutetaan sen mukaisia toimenpiteitä. Arvokkaimmille alueille haetaan rauhoitusta Hämeen ely-keskukselta ja/tai ne suojellaan kaavalla. Luonnonsuojelualueille laaditaan hoito- ja käyttösuunnitelma ja niitä hoidetaan suunnitelman mukaisesti.</p>	<p>Kaavoitus, Maankäyttö, Tekninen toimialue, Ympäristönsuojelu</p>
	<p>Luonnontilaiset ja muuten arvokkaat pienvedet huomioidaan ja pienvesiselvitystä hyödynnetään suunnittelussa.</p>	<p>Kaavoitus, Maankäyttö, Tekninen toimialue, Ympäristönsuojelu</p>
	<p>Jatketaan säännöllistä LUMOS-seurantaa ja laaditaan luontoselvitykset kaavoituksen yhteydessä.</p>	<p>Kaavoitus, Ympäristönsuojelu</p>
	<p>Toteutetaan LUMOS-kohteissa suositellut toimenpiteet kaupungin omistamilla alueilla.</p>	<p>Kaavoitus, Maankäyttö, Tekninen toimialue, Ympäristönsuojelu</p>
<p>Pintavesien ekologinen tila on hyvä. Vesiensuojelutoimin on parannettu vesien laatua ja virkistysarvoa. Vantaanjoesta on kehittynyt viihtyisä ympäristöelementti ja lähiluontokohde.</p>	<p>Huolehditaan pintaveden hyvästä tilasta ja osallistutaan heikossa tilassa olevien vesistöjen kunnostukseen.</p>	<p>Ympäristönsuojelu, Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt</p>
	<p>Laaditaan Vantaanjoen virkistyskäyttösuunnitelma ja toteutetaan sen mukaisia toimenpiteitä.</p>	<p>Kaavoitus, Tekninen toimialue, Ympäristönsuojelu</p>
	<p>Valvotaan jätevesien käsittelyä verkoston ulkopuolisilla kiinteistöillä.</p>	<p>Rakennusvalvonta, Ympäristönsuojelu</p>

TAVOITE 2030	TOIMENPIDE 2022 -	TOTEUTTAJATAHOT AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ
<p>Ilmastonmuutoksen vaikutukset Riihimäen kaupungin toimintoihin on tunnistettu ja niihin on varauduttu. Ilmastonmuutokseen varautuminen on huomioitu myös viheralueiden riittävydessä. Hulevedet hallitaan pääsääntöisesti kiinteistöillä ja luonnonmukaisilla ratkaisulla.</p>	<p>Laaditaan hulevesiohjelma ja toteutetaan sen mukaisia toimenpiteitä.</p>	<p>Tekninen toimialue, Koko kaupunkiorganisaatio</p>
	<p>Varaudutaan ilmastonmuutoksen vaikutuksiin kaikilla toimialoilla toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa (sään ääri-ilmiöt, ukkosmyrskyt, tulvat, kuivuus, kylmyys ja kuumuus).</p>	<p>Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt</p>
	<p>Toteutetaan Vantaanjoen tulvantorjuntasuunnitelman toimenpiteitä.</p>	<p>Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt</p>
	<p>Edellytetään hulevesien hallintaa kiinteistöillä ja valvotaan asiaa. Lisätään kaavoihin ja rakennusjärjestykseen määräyksiä hulevesien hallinnasta. Pyritään luonnonmukaisiin hulevesien hallintaratkaisuihin. Rakennusalasta toteutetaan mahdollisimman suuri osa läpäisevänä pintana.</p>	<p>Kaavoitus, Rakennusvalvonta</p>
<p>Ulkoiluverkon toimivuus, reittien jatkuvuus ja ulkoiluolosuhteet ovat hyvällä tasolla ja kattavat ja niissä on huomioitu esteettömyys.</p>	<p>Laaditaan ulkoilureittisuunnitelma ja liikuntapaikkasuunnitelma sekä toteutetaan niitä.</p>	<p>Kaavoitus, Liikunta- ja hyvinvointikeskus</p>
<p>Ympäristön tila Riihimäellä on säilynyt hyvänä.</p>	<p>Seurataan ympäristön tilaa suunnitelmallisesti ja säännöllisesti.</p>	<p>Ympäristönsuojelu</p>

Vastuullinen riihimäkeläinen

RIIHIMÄKI

Mittari	Tavoite	Tilanne nyt
Kulutusperäinen ekologinen jalanjälki	50% pienempi kuin vuonna 2005	Seurantaa kehitetään
Ympäristötietoisuuden taso (kysely)	Tietoisuuden taso paranee	Ensimmäinen kysely syksyllä 2021
Osallisuusmahdollisuudet	Lisätään ja parannetaan	Seurantaa kehitetään

Tavoitetila 2030:

- Riihimäkeläiset ovat ympäristötietoisia ja -vastuullisia. Kaupunkilaiset valitsevat kestäviä palveluita ja tuotteita. Riihimäkeläisen kulutusperäinen ekologinen jalanjälki on pienentynyt 50 % vuoden 2005 tasosta.
- Kaupunki ja riihimäkeläiset yritykset ja yhteisöt kantavat ympäristövastuunsa esimerkillisesti. Useat riihimäkeläiset yritykset ja muut toimijat ovat sitoutuneet ympäristövastuullisuuteen.
- Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat osa arkea. Riihimäkeläiset haluavat omalla toiminnallaan olla mukana kantamassa vastuuta ympäristöstä.
- Riihimäki on vastuullinen matkailu- ja tapahtuma-alue. Tietoisuus vastuullisesta matkailusta on kattavaa.
- Ympäristövastuullisuus ja kiertotalous ovat osa opetusta varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle.
- Ympäristötietoisuus, -vastuullisuus ja luonnonläheisyys ovat vahvasti esillä kaupungin viestinnässä ja tapahtumissa.

TAVOITE 2030	TOIMENPIDE 2022 -	TOTEUTTAJATAHOT AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ
<p>Riihimäkeläiset ovat ympäristötietoisia ja –vastuullisia. Kaupunkilaiset valitsevat kestäviä palveluita ja tuotteita. Riihimäkeläisen kulutusperäinen ekologinen jalanjälki on pienentynyt 50 % vuoden 2005 tasosta.</p>	<p>Lisätään kaupunkilaisten tietoisuutta kestävästä valinnoista.</p>	<p>Ympäristönsuojelu, Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt</p>
	<p>Kehitetään käyttäjälähtöisesti kierrätyskeskustoimintaa ja kirjaston lainauspalveluja. Kirjaston osalta laajempi lainauspalvelu huomioidaan remontissa.</p>	<p>Kierrätyskeskus, Kirjasto</p>
	<p>Kaupunkilaisten ympäristötietoisuutta ja –vastuullisuutta seurataan säännöllisesti kyselyin.</p>	<p>Hallinto- ja konsernipalvelut, Ympäristönsuojelu</p>
<p>Kaupunki ja riihimäkeläiset yritykset ja yhteisöt kantavat ympäristövastuunsa esimerkillisesti. Useat riihimäkeläiset yritykset ja muut toimijat ovat sitoutuneet ympäristövastuullisuuteen.</p>	<p>Kannustetaan kaupungin yksiköitä, kaupunkilaisia ja yrityksiä tekemään kestävä elämän valintoja ja kertomaan niistä.</p>	<p>Tilat ja Kehitys, Viestintä, Ympäristönsuojelu</p>
	<p>Edistetään kiertotaloutta ja ympäristövastuullisuutta alueen yrityksissä vuorovaikutteisilla yhteistyömuodoilla, kuten RiiCycle, kiertotalousryhmä</p>	<p>Elinvoima, Tilat ja Kehitys, Ympäristönsuojelu</p>
<p>Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat osa arkea. Riihimäkeläiset haluavat omalla toiminnallaan olla mukana kantamassa vastuuta ympäristöstä.</p>	<p>Kootaan kaupunkilaisten ideat ideapankkiin (OsBu ja muut esille tulleet ideat), josta niitä voidaan seurata ja nostaa toteutukseen.</p>	<p>Hallinto- ja konsernipalvelut</p>
	<p>Pidetään yllä ja kehitetään vuorovaikutteisia yhteistyömuotoja, mm. OsBu, Siisti Riksu, Kestävän elämän Riihimäki KERI, Reilun kaupan kaupunki, Kestävän liikkumisen suunnitelma, työpajat, asukaskyselyt, palautepalvelu.</p>	<p>Koko kaupunkiorganisaatio, Tytäryhteisöt</p>
	<p>Suunnitellaan ja toteutetaan syötävä puisto yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa.</p>	<p>Tekninen toimialue</p>

TAVOITE 2030	TOIMENPIDE 2022 -	TOTEUTTAJATAHOT AAKKOSJÄRJESTYKSESSÄ
Riihimäki on vastuullinen matkailu- ja tapahtuma-alue. Tietoisuus vastuullisesta matkailusta on kattavaa.	Profiloidutaan vastuullisena matkailualueena. Nostetaan vastuullisuus ja siihen liittyvät toimenpiteet paremmin esiin tapahtumallisesti, elämyksellisesti, säännöllisesti. Erämessut profiloituu vastuullisena tapahtumana. Esim. messut, festarit, elämyspolku, pelillisyyt, kannustimet.	Elinvoima, Riihimäen Messut
Ympäristövastuullisuus ja kiertotalous ovat osa opetusta varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle.	Varmistetaan kouluille ja varhaiskasvatukseen ajantasainen ympäristökasvatusmateriaali ja opettajien tietotaito ilmasto-, resurssiviisaus- ja kiertotalousasioista.	Sivistys ja Osaaminen
	Kiertotalous otetaan opetussuunnitelmaan varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle	Sivistys ja Osaaminen
	Laajennetaan Vihreä Lippu –toimintaa kaikkiin kouluihin ja päiväkodeihin sekä valitaan kouluilta/päiväkodeilta koordinaattori vastaamaan toiminnasta ja kokoamaan raportointia.	Sivistys ja Osaaminen
Ympäristötietoisuus, –vastuullisuus ja luonnonläheisyys ovat vahvasti esillä kaupungin viestinnässä ja tapahtumissa.	Kannustetaan kaupunkilaisia vaikuttamaan elinympäristöönsä ja vastuulliseen toimintaan, esim. vieraslajien torjunta, siivoustalkoot.	Tekninen toimialue, Viestintä, Ympäristönsuojelu
	Korostetaan viestinnällä kestävien valintojen helppoutta ja pitkäjänteisyyttä ja pieniä arjen muutoksia, ihmisen kokoisia asioita.	Viestintä, Ympäristönsuojelu
	Palkitaan asukkaita vastuullisuudesta, esim. kampanjat, kilpailut.	Koko kaupunkiorganisaatio, Tytärtyhteisöt
	Toteutetaan kestävä kehityksen työpajoja/tiedotustilaisuuksia eri-ikäisille asukkaille.	Koko kaupunkiorganisaatio, Tytärtyhteisöt
	Ollaan rehellisesti "skutsissa". Tuodaan metsä osaksi arkea ja tehdään siitä osa Riihimäen brändiä.	Hallinto- ja konsernipalvelut
Hyödynnetään edelläkävijäkuntastatusta ja –verkostoja viestinnässä	Viestintä, Ympäristönsuojelu	

Tausta ja perustelut

Kytkeä kaupunkistrategiaan

Ympäristöpolitiikalla toteutetaan Riihimäen kaupungin strategiaa. 25.4.2022 hyväksytty kaupunkistrategia "RakasRiksu2035" sisältää vision:

"Riihimäki on aurinkokunnan kaunein ja rohkein onnellisten asukkaiden ja oivallisten yritysten yhteisö. Suuri pikkukaupunki on mielekkään arjen, kulttuurin ja tulevaisuuden osaamisen koti. Meillä yhdistyvät kestävä kasvu ja ensiluokkainen elämänlaatu. Muutamme maailmaa - hauskuutta unohtamatta."

Lisäksi strategian mukaisesti Riihimäen tavoitteena on olla kestävä kasvun yhteisö:

"...Olemme hiilineutraali kaupunki. Tavoittelemme päästöttömyyttä, jätteettömyyttä sekä luonnonvarojen kestävää kulutusta. Käytämme uusiutuvaa energiaa. Kiertotalous on merkittävä osa yritystoimintaa. Monimuotoinen luonto on lähellä ja helposti saavutettavissa. Kannamme vastuuta ympäristöstä omalla toiminnallamme. ..."

Strategian yhtenä mittarina on kasvihuonekaasupäästöt, ja näiden osalta tavoitteena vuodelle 2030 on 80 % päästövähennys vuoteen 2007 verrattuna eli tavoitteena on 44 ktCO₂-ekv päästöt vuonna 2030.

Ympäristöpolitiikassa ja sen toimenpideohjelmassa määritellään tavoitteet ja toimet joiden avulla kaupungin strategian mukainen tavoitetila saavutetaan.

Sitoumukset ja tavoitteet

Ympäristöpolitiikan avulla toimeenpannaan seuraavat Riihimäen kaupungin sitoumukset:

- FISU-verkoston edelläkävijäkuntana Riihimäki on sitoutunut tavoittelemaan vuonna 2050 päästöttömyyttä, jätteettömyyttä ja globaalisti kestäväää kulutusta. Lisäksi Riihimäen kaupunginvaltuustossa on 27.9.2021 hyväksytty seuraavat välitavoitteet vuodelle 2030:
 - 80 % päästövähennys vuoteen 2030 mennessä vuoden 2007 tasosta
 - Kotitalousjätteen määrä vähenee ja kierrätysaste nousee saavuttaen 65 % tason vuoteen 2030 mennessä
 - Kulutusperäisen hiilijalanjäljen puolittaminen vuoteen 2030 mennessä vuoden 2005 tasosta
- Circwaste -hankkeen edelläkävijäkuntana Riihimäki on sitoutunut seuraaviin tavoitteisiin:
 - vähintään 55 % yhdyskuntajätteestä kierrätetään vuoteen 2023 mennessä,
 - rakennus- ja purkujätteestä hyödynnetään 70 % materiaalina vuoteen 2023 mennessä,
 - biojätteestä kierrätetään 60 % vuoteen 2023 mennessä,
 - ruokahävikki puolitetaan vuoteen 2030 mennessä
- Riihimäki on sitoutunut kunta-alan energiatehokkuussopimuksessa (KETS) 7,5 %:n energiansäästöön kaudella 2017 - 2025 ja tavoitteeseen tähtääviin toimenpiteisiin, jotka on kirjattu kaupunginhallituksen 4.12.2017 hyväksymään energiatehokkuussopimuksen toimintasuunnitelmaan. Energiatehokkuussopimus ja toimintasuunnitelma ovat osa ympäristöpolitiikan toteuttamista.

Tilanne vuonna 2021

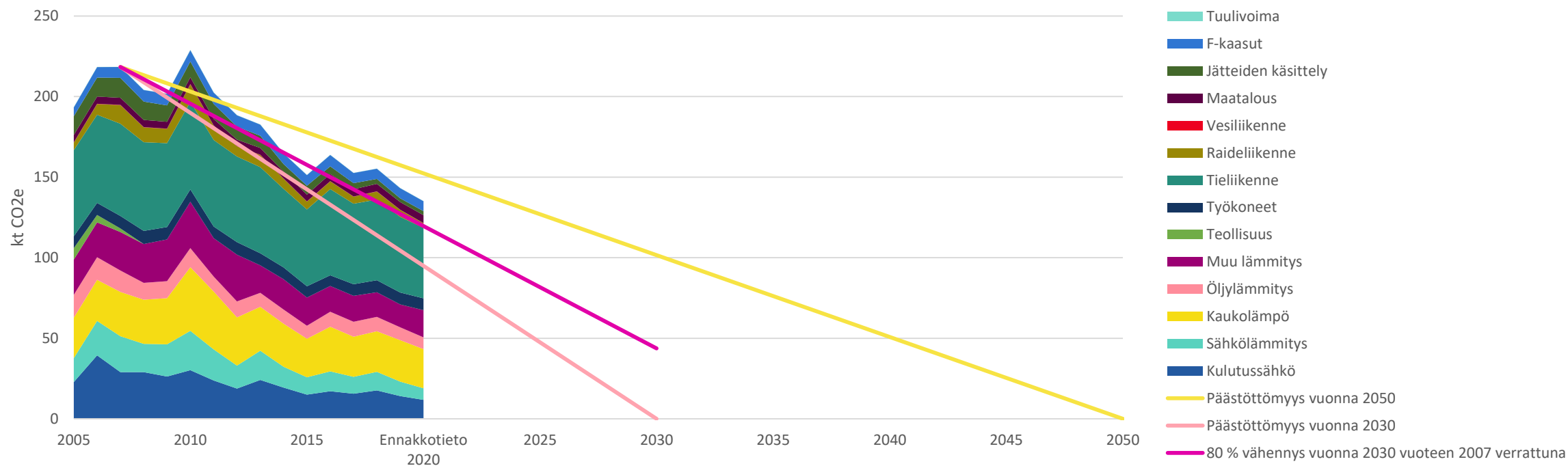
Kuluvalla valtuustokaudella, 2017–2021, ympäristön tilanteeseen on seurantamittareiden perusteella vaikuttanut voimakkaimmin alkuvuodesta 2020 käynnistynyt koronapandemia. Riihimäen sitoumuksena on tavoitella jätteettömyyttä, päästöttömyyttä, kestäväää kulutusta sekä edistää kiertotaloutta. CO2-päästöjen kehitys oli pysynyt tasaisena vuosina 2016-2019, mutta vuonna 2020 kasvihuonekaasupäästöt notkahtivat lupaavasti alaspäin. Suurimmat päästöt tulevat Riihimäellä tieliikenteestä. Joukkoliikenteeseen, kevyen liikenteen edistämiseen ja vähäpäästöisiin polttoaineisiin panostaminen on kannattavaa niin ilmaston, ilmanlaadun kuin kaupunkitilankin kannalta.

Jätteiden osalta on ollut haasteena seuranta- ja tutkimustiedon keräämisen hankaluus, kun jätettä ei punnita kerätessä eikä hyötyjätteiden keräyksen kohdennusta ole saatu kaikilta osin kuntatasoiseksi. Tähän on tullut edistystä Suomen ympäristökeskuksen tutkimushankkeiden myötä ja ongelmakohtia on tunnistettu. Sekajättemäärä on Riihimäellä pienentynyt ja tämä kehitys jatkuu positiivisena materiaalikierrätyksen lisääntyessä ja esimerkiksi muovinkeräyksen velvoitteiden laajentuessa vuoden 2021 aikana.

Kestävän kulutuksen mittaaminen on todettu haasteelliseksi. Kokonaisuutena tarkastellen kulutus on ollut viime vuodet kasvussa ja se on liian suurta globaaliin kestävyystasoon nähden. Neitseellisten luonnonvarojen haaskaamisen sijaan olisi tärkeää siirtyä kiertotalouden mukaiseen malliin. Vastuulliset hankinnat kaupunkiorganisaatiossa ja kaupunkilaisten opastaminen vastuullisempaan kuluttamiseen ovat avainasemassa tämän tavoitteen osalta. Kestävä elämä riihimäkeläisille (KERI) -hankkeessa esille nostetut kestävät palvelut sekä lainaamatoiminta toimivat kestävän kuluttamisen edistäjänä. Myös kiertotalousyrietykset kokoava RiiCycle-klusteri edistää osaltaan kestävyttä.

Riihimäen tiivis kaupunkikuva on tärkeä resurssiviisauden näkökulmasta. Kuitenkin samalla on huolehdittava luonnon monimuotoisuudesta, sillä monimuotoinen luontoympäristö on elintärkeä myös ihmisille. Luonnontilaiset metsät ja suot ovat tärkeitä, säilyttämisen ja suojelemisen arvoisia alueita. Luonnon monimuotoisuus täytyy huomioida myös kaupunkiympäristössä. Monimuotoisuutta onkin lisätty mm. kylvämällä niittyjä ja istuttamalla niitty- ja ketokasveja.

Päästökehitys 2005 – 2020

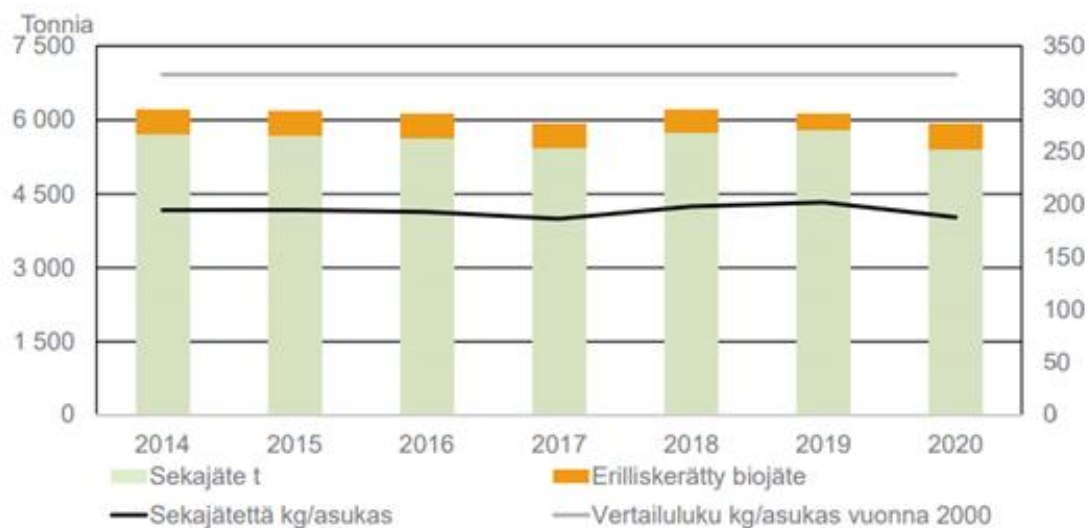

Riihimäen kasvihuonekaasupäästöistä suurimman osan tuottavat tieliikenne ja lämmitys. Päästökehitys on ollut pääosin laskusuuntaista, mutta päästöjen pienenemisen tahti on hidasta. Tavoitteena on 80% vähennys vuoden 2007 päästöistä vuoteen 2030 mennessä. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan toimenpiteitä kaupunkiorganisaation lisäksi myös kaupunkilaisilta, yrityksiltä sekä valtion taholta lainsäädännön ja ohjausvaikutusten kautta.

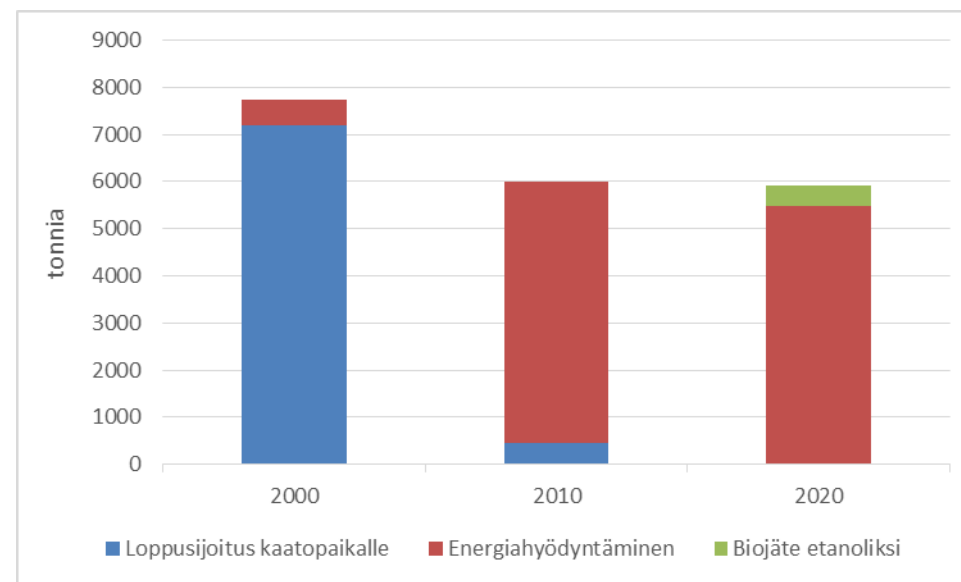
Kaukolämmön päästöjen osalta on huomioitava päästöjen laskentatapa, joka Riihimäen tapauksessa ei huomioi jätteenkäsittelyn hukkalämmön kaukolämpönä hyödyntämisen resurssiviisasta toimintatapaa.

Jäte

Riihimäen järjestetyn jätteenkeräyksen jätemäärät

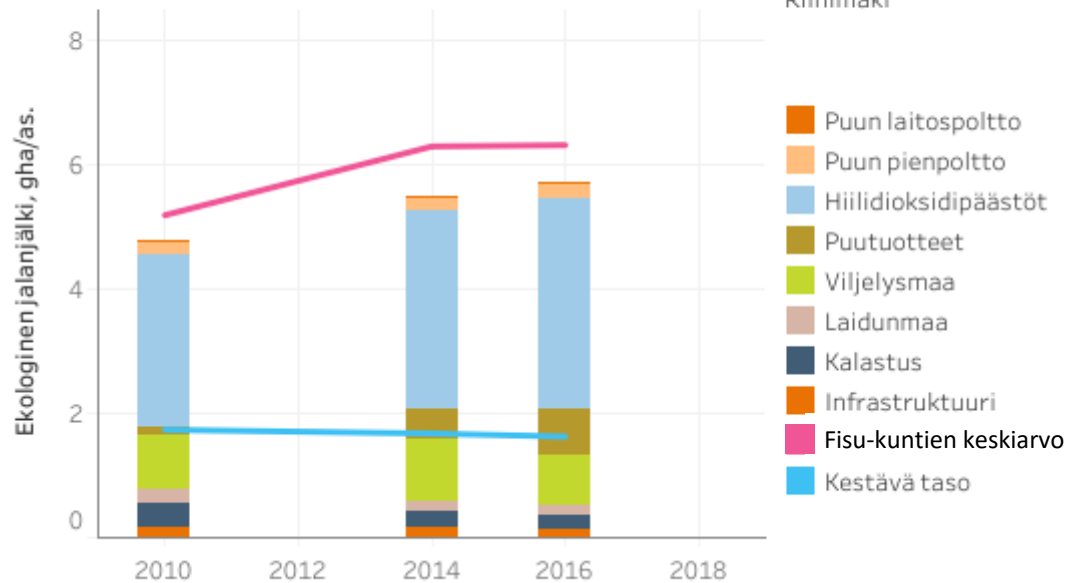
Riihimäen jätteiden käsittely

Riihimäen jätekertymä on sekajätteen osalta pienentynyt vähitellen materiaalikierrätyksen laajentuessa. Suuri muutos on tapahtunut jätteiden käsittelyssä, sillä aiemmin jäte päättyi pääosin kaatopaikalle loppusijoitukseen ja nykyisin kierrätyskelvoton jäte päättyy pääosin poltettavaksi ja hyödynnetään energiana.

Ekologinen jalanjälki Fisukunnissa

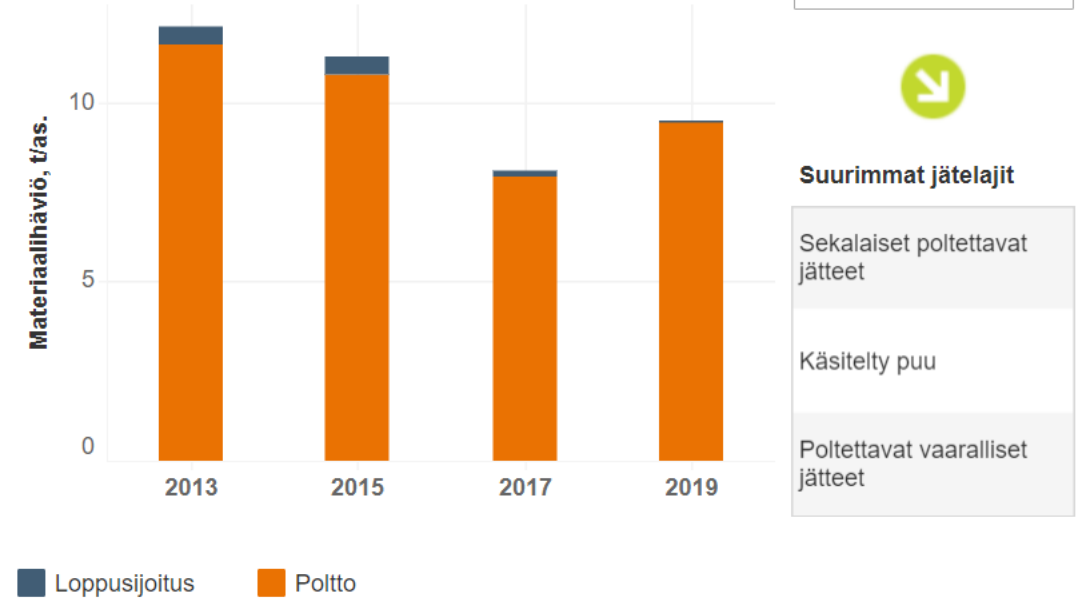
Riihimäki

Ekologisen jalanjäljen mittayksikkönä käytetään globaalihehtaaria (gha), joka on maapallolla tapahtuva vuosittainen biologinen tuotanto ihmisten hyödyksi ja ihmisperäisen jätteen käsittely biologisesti tuottavaa maa- tai kalastusaluehehtaaria kohden.

Materiaalihäviöt Fisukunnissa

Riihimäki

Kuntakohtaisiin materiaalihäviöihin vaikuttaa erityisesti raskaan teollisuuden ja jätteenkäsittelyn sijoittuminen eri kuntien alueille. Tulokset ovat vain suuntaa antavia. Lähde: Ympäristönsuojelun valvonnan sähköinen asiointijärjestelmä YLVA. Tiedot haettu 07/2021.

Ekologinen jalanjälki on kasvanut vuosi vuodelta ja tavoitetaso karkaa koko ajan kauemmas. Suurin ekologiseen jalanjälkeen vaikuttava tekijä on hiilidioksidipäästöt, joten päästöjen vähennykseen tähtäävät toimet vaikuttavat merkittävästi myös ekologisen jalanjäljen kokoon.

Materiaalihäviön seurannassa on nähtävissä laskeva trendi sekä kaatopaikalle sijoitettavan materiaalin väheneminen. Materiaalihäviön laskenta ei Riihimäen osalta anna täysin oikeaa kuvaa, sillä osa muiden kuntien tuottamien jätteiden poltosta kohdistuu Riihimäen materiaalihäviöksi.

Ympäristön tila

Vesi

- Järvien ja lampien tilaa seurataan säännöllisesti (3-6 vuoden välein).
 - Hirvijärven ekologinen tila on erinomainen
 - Paalijärven ekologinen tila on tyydyttävä
 - Suolijärven ekologinen tila on hyvä
- Pienvedet kartoitettu 2020. Luonnontilaisia pienvesiä havaittiin niukasti.
- Vantaanjoen seuranta toteutetaan yhteistarkkailuna, tila Riihimäen alueella tyydyttävä.
- Pohjaveden laatua seurataan vuosittain laajasti useista näytepisteistä. Pohjaveden suojelusuunnitelma 2014.

Ilmanlaatu

- Ilmanlaadun seuranta 10 vuoden välein.
- Laatu pääsääntöisesti hyvä, liikenne suurimpana laadun heikentymiseen vaikuttavana tekijänä.

Luonto

- Luonnonsuojelualueita 2,06 % maapinta-alasta. Luonnonsuojeluohjelma laaditaan 2021-2022.
- Luonnon monimuotoisuuden LUMOS-kohteet on kartoitettu, säännöllinen seuranta ja inventointi

Melu

- Meluselvitys laaditaan noin 10v välein, viimeisin on tehty vuonna 2018
- Tieliikenne ja raideliikenne ovat merkittävät melua aiheuttavat toiminnot.

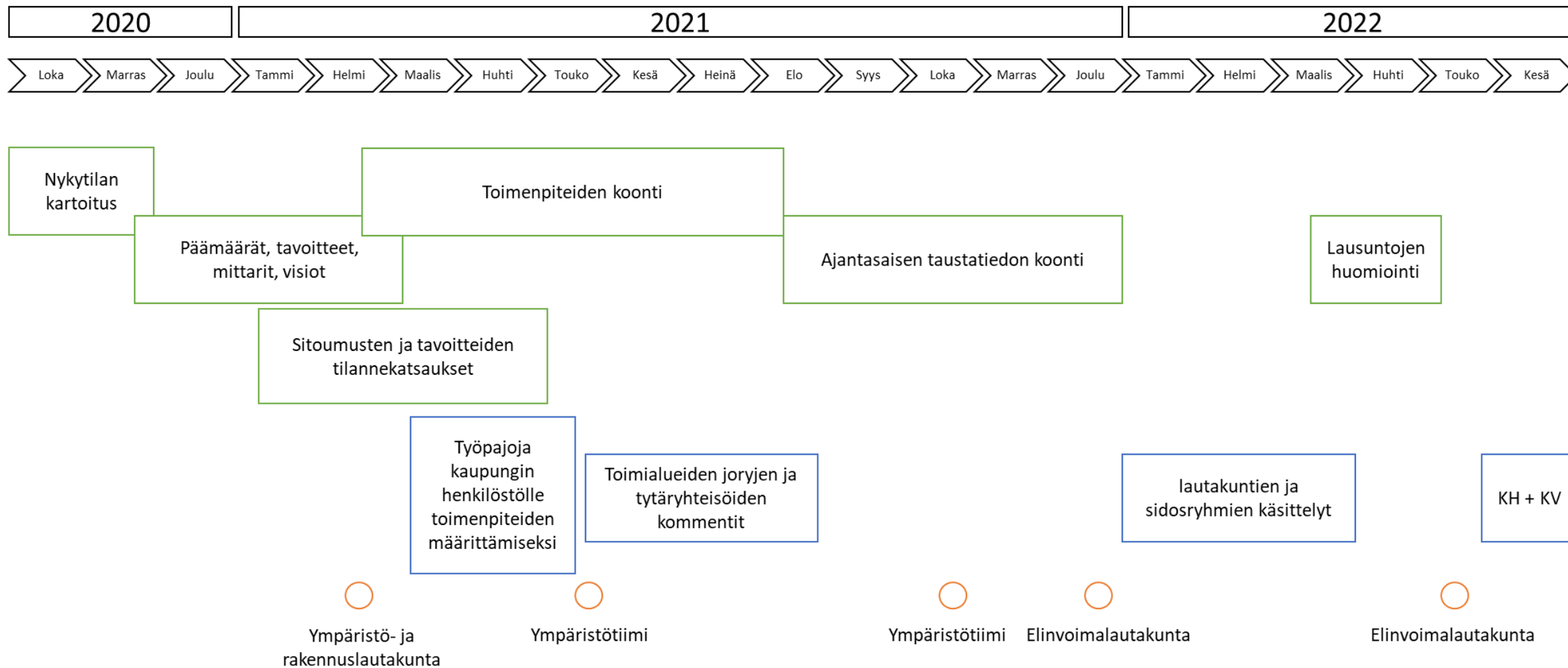
Valmisteluprosessi

- Ympäristö- ja rakennuslautakunta 25.2.2021
- Työpajat (4 kpl) kaupungin henkilöstölle toimenpiteistä, huhtikuu 2021
- Ympäristötiimi 20.5.2021 ja tiimin jäsenten kommentit
- Toimialueiden johtoryhmien sekä merkittävien tytäryhteisöjen kommentit, kesä-elokuu 2021
- Ympäristötiimi 19.10.2021
- Elinvoimalautakunta 20.12.2021
- Riihimäen Kotikulma Oy 26.1.2022
- Vammaisneuvosto 4.2.2022
- Tekninen lautakunta 8.2.2022
- Vesihuoltoliikelaitoksen johtokunta 16.2.2022
- Riihimäen Kaukolämpö Oy 27.2.2022
- Sivistyksen ja osaamisen lautakunta 2.3.2022
- Elinvoimalautakunta 19.5.2022
- Kaupunginhallitus xx.5.2022
- Kaupunginvaltuusto xx.6.2022

Liitännät muihin suunnitelmiin ja ohjelmiin:

- Kaupunkistrategia
- Hyvinvointipolitiikka
- Maapolitiikka
- Viheralueohjelma
- Rakennetun ympäristön ohjelma
- Pysäköintiohjelma
- Luonnonsuojeluohjelma (tekeillä 2021-2022)
- Kestävän liikkumisen suunnitelma
- Yleiskaava, asemakaavat, kaavoituskatsaukset

Aikataulu

R

R

R

R

R

R